

Cséby Géza

Dukai Takács Judit* **a Balaton-vidék egyik korai tájleírója**

Kemenesalja szép vidék, mi több híres vidék, ahol a Berzsenyi, Vidos, Békássy, Kisfaludy, Takács nemzetségek nemcsak birtokaik védelmében, szaporításában jeleskedtek, de legtöbbjük tevékenysége meghatározó volt a magyar irodalmi műveltség kialakításában, megőrzésében. Fenyő István szerint Kemenesalja az akkori ország legműveltebb, lepolgáriasultabb vidéke volt.

„... szalmafüdeles együgyű kis házban...”

Ezen a vidéken, aprócska Vas vármegyei falu Duka tornácos, szalmafüdeles nemesi kúriájában látta meg a napvilágot 1795. augusztus, azaz Kisasszony havának 9-kén Dukai Takács Judit. A szalmafüdelel nincs mit csodálkozni. Abban a korban a falusi nemesi kúriák zsúpfüdelesek voltak. Ilyen, – Dukai Takács Judit szavaival élve - „szalmafüdeles együgyű kis házban” lakott Berzsenyi, Kisfaludy, Kazinczy is. Ez a dukai ház ma már nincsen meg. Vadász Norbert a költőné életrajzírója a XX. század elején azt jegyezte fel, hogy „a jó dukaiak még ma is szent kegyelettel mutogatják azt a nádfüdeles kis hajlékot, amelynek helyén a költőné szülőháza (...) állott. A ház előtt még most is megvan a régi virágoskert egy része, a ház mögött meg a postdomáris, melynek vén fáin alatt a lugas meg a méhes foglalt helyet”.

A Dukán ma szülőházként emlegetett kis épület tehát a régi kúria helyére emelt házacska (Kossuth u. 95.). Ennek falán márványtábla hirdeti:

DUKAI
TAKÁCH JUDIT
1795-1836
KÖLTŐNŐ
EMLÉKÉRE (1976)

* Saját szövegemben a név írásánál Takács változatot használok, mert a költőné a Helikonra írt kéziratát így jegyzi.

A falu központjában található a szabadon álló téglalap alaprajzú, földszintes, lekontyolt nyeregtetős, a nyugati homlokzaton Dukai Takács címerrel díszített attikájú új kúria, amelyet Dukai Takács Ferenc megyei főszolgabíró, a költőnő nagybátyja építtetett valamikor a XVIII. és XIX. század fordulóján (Kossuth u. 92.).

A polgármesteri hivatal előtt (Kossuth u. 94.) újonnan emelt oszlop is a költőnő emlékét idézi. Az emlékoszlopon nyitott könyv, rajta *A hazához* című versből vett idézet:

...óh! – a csillagzatot, mely alatt születtem,
Mi örömmel áldom, - mely büszkén hirdetem
Azt, hogy *magyar* vagyok!

A Dukai család gazdag volt. Az apa Dukai Takács István, az anya muzsai Vitztnyédi Terézia. A Takácsok nemeslevelét III. Ferdinánd adta 1638-ban, a Vitztnyédiekét II. Mátyás 1613-ban. A Sopron, - illetve Vas vármegyei család anyagi helyzetét mi sem bizonyítja jobban mint az, hogy egyetlen lányuk Judit hozománya elérte a százezer forintot.

„Szép aranyideim!”

Dukai Takács Judit gyermekkorra gondtalan és a korabeli hasonló társadalmi szinten élő leányokénál gazdagabb, tartalmasabb volt. A művelt, magyar nyelvünk pallérozásának fontosságát hangsúlyozó apa, az érzékeny anya nyitott, érzelmekben gazdag légkört biztosítottak számára. Sopronba küldték, hogy a betűvetést, olvasást és a német nyelvet elsajátítsa.

Amikor édesanyja betegágyánál megírta első zsengejét (*Eltökélés*) a szobába lépő apa elől el akarta dugni a verset, de Takács István nemcsak érdeklődött a gyermeklány verse iránt, hanem további verselésre biztatta. A költőnő egyes szám harmadik személyben megírt önéletrajzában így festi le a történeteket: „... Midőn éppen tollát le akará tenni, betoppan édes atyja, a lányka megijed s engedelmeért esdekel, hogyha tilalmas dolog ez, ő többé cselekedni nem fogja; édes atyja látván a verset, elbámult s a helyett, hogy őtet megdorgálta volna, édes atyai csókok között bátorította, és sokféle ajándékokkal serkentette még többnek az írására”. Hasonlóan számol be azt apai megértésről, sőt büszkeségről Kazinczynak írt levelében Döbrentei Gábor is: „Az a szerencséje Malvinának (értsd: Juditnak Cs. G.), hogy atyja minden gyönyörűségét abban leli, hogy ő versel. (...) Ha elmegyén házatól más jószágnak megtekintésére, haza-értekor első kérdése: - Hát édes lányom, irtál-é ismét valamit?”.

Az ifjú leány örömmel verselgetett, bár első próbálkozásai kissé nehézkesek, verslábai is meg-megbicsaklanak, de szívből jövőek az erdő, mező

az esti harangszó ihlette sorok. Népdalok hatását mutató, jobbra melankolikus, szenvedélyes versek ezek, melyekben feltűnik a halál, az elmúlás s amelyeket lelki szükségből írt magyar nyelven. Megsejti, érzi, hogy ezek a számára idillikus évek egyszer csak visszafordíthatatlanul elmúlnak. Ennek hangot is ad:

....
 Szép aranyideim! Hálát adok nektek,
 Hogy így árasztjátok reám jótételek!
 Semmi bús gondokat reám nem mértetek;
 Oh, ha majd elmúltok, mit adnék értetek!

(Leányélet)

Helyesírási hibáktól sem mentes kéziratai sokkal mélyebb érzéseket közvetítenek számunkra, amint azt korábbi kritikusi sejtették. Nincs mit meglepődnünk a nyelvtani szabályok szembetűnő be nem tartása miatt sem, hisz maga Berzsenyi is panaszkodik grammatikai tökéletlensége miatt. Ne feledjük, a nyelvújítási harcnak még csak küszöbén állunk, az író-olvasó emberek többsége ypszilonista (tudgya, láttya) volt, illetve össze-vissza írt.

A későbbiek folyamán Dukai Takács Judit nem elégedett meg az ösztönös verseléssel. Eligazodási pontokat keresett: Kis János szuperintendenst (Takácsék maguk is evangélikusok voltak), Ányos Pált. Felfigyelt tehetségére a nála tizenegy évvel idősebb költő, író Horváth József Elek.

A gondtalan ifjúkort beárnyékolta tüdőbeteg édesanyjának halála. A természeténél fogva búsongó tizenhat éves leányt mélységesen lesújtotta a szeretett szülő elvesztése.

....
 Akármerre járok-kelek
 Örömet nem találok,
 Oly napokat, mint számláltam
 Többet nem számlálok.
 Kiáltozom mindenfelé,
 Valahol járok-kelek,
 De Echótól feleletet
 Haszontalan! – nem nyerek!

....
 Ó kegyetlen halál! – ezt is
 Megtagadtad éntőlem?
 Édesanyám érzéseit
 Így elzárod előlem?
 Ah! Eltűnt a boldog lélek,

Itthagyott ő engemet,
Hideg hamvai nem hallják
Szíves esdeklésemet.

De lassan! – Már szűnjenek meg
Kínos esdekléseim!
Száradjatok meg egyszer már
Könnytől vörös szemeim!
Nem váltunk mi el örökre,
Ha meg nem csalatkozom,
NEMSOKÁRA E MULANDÓ
VILÁGTÓL ELBÚCSÚZOM.

.....

(Dukai kriptában lételem, 1811.)

Apja 1812-ben ismét Sopronba vitte, hogy jó gazdaasszonyt neveljenek belőle. Soproni tartózkodásáról Horváth József Eleknek verses levélben számolt be. A levél nemcsak saját sorsáról tudósít, hanem bepillantást enged a soproni gazdaasszony-képzés mindennapjaiba:

„... Sopronyban magamat én is jól mulattam,
Felvett munkáimban gyorsan iparkodtam.
Sütöttem és főztem; s gyakran muzsikáltam,
Tortát, s' francz kocsonyát vanilból munkáltam.
Sok süteményeket czukrosan kevertem,
Majd ismét a' konyhában Chadeaut fűszereztem.
A' Magyar Társaság erkölcsös könyveit
Olvastam, s' csudáltam azok érdemeit.
Monsieur Beckernél módit frizéreztem,
S' muzsikához ülven, örültem, könnyeztem...”

Rövid soproni ottlét után visszatért Dukára és átvette a szülői ház vezetését. Döbrentei Gábor így írt erről az időszakról: „Az asszonyi foglalatosságok között fonás, varrás az ő legkedvesebb munkája. Verseinek nagyobb részét rokkája pergése mellett írta. A szabóknak nem patrónusa, mert minden öltözetjeit önnön kezei készítik”. Idillikus, harmonikus életvitel. Vajon semmi nem mozdította ki a nemeskisasszonyok egyhangú világából? A ház körüli munkák, édesapja ellátása, a kert, a zongorajáték, verselés mindennapi tevékenységei közé tartoztak, de volt-e más? Titkolt vágy, rejtett szerelem?

Dukai Takács Judit korai versei között található párát, melyek minden kétséget kizáróan mély szerelemről tanúskodnak (*Édes érzés, Epedés, stb.*). Mind a mai napig titokban maradt, hogy ki lehetett a hőn szeretett ifjú, akiről megtudhatjuk, hogy részese volt a Napóleon elleni nemesi felkelésnek és azt is,

hogy a keresztségben az Elek nevet kapta. Vadász Norbert könyvében Horváth József Eleket sejtí az ismeretlenben, ám R. Kocsis Rózsa tételesen cáfolja Vadász feltételezéseit és az ismeretlen ifjúban Szentgyörgyi Horváth Eleket, egy vasvármegyei nemesi család fiát véli megtalálni. R. Kocsis Rózsa bölcsészdoktori disszertációjában leszögezi: „Bárki is volt a koránérő, mély érzésű Takács Judit gyermekkori ideálja, egész életén át a be nem teljesedett szerelem fájó érzésével gondolt rá. Ez volt a fő érzelmi indíték, amely a költői pálya felé vitte”.

„... Parnasszon rózsákat szed...”

Már ismert volt szinte az egész Dunántúlon, de az igazi költői elismerés, a „Parnasszon rózsákat szed”-és, ahogy *Három szép érzés* című versében írta, még váratott magára.

1814-ben három fiatalember, báró Wesselényi Miklós, Pataky Mózes az ifjú báró nevelője és Döbrentei Gábor Itáliából hazatérőben meglátogatták ismerőseiket: Niklán Berzsenyit, Keszthelyen Festeticset, Sümegen Kisfaludy Sándort. Sümegyet elhagyva Vas vármegyébe indultak Döbrentei édesapjához Újfaluba, majd Takácsékhoz Dukára.

Tudjuk, Döbrentei személyesen is ismerte Dukai Takács Juditot. Erről Kazinczynek is beszámolt, leírva az ifjú poetriával történt találkozásait és nem rejtette véka alá véleményét sem, miszerint „ő valóságos poetai inspirációval dolgozik”.

Tehát a három erdélyi ifjú Dukán vendégeskedett Takácsék ősi kúriájában. Tetszetek a fiatal költőnő versei és különösen Döbrentei vette pártfogásába mostohaanyjának keresztgyermekét.

A fiatal lány leírhatatlanul örült a látogatásnak. Nemcsak gazdaasszonyi teendőiben jeleskedett, de zongorázott, megmutatta kertjének virágait, könyvtárát. Végül verseinek felolvasására került sor. Megbírálás után a szerzőt ünnepélyesen költővé avatták s Osszián Malvinája alapján Malvina költői névvel ruházták fel. A kor szokásának megfelelően, mint egyenrangú költők, letegeződtek.

Sokáig nem tudott az események hatása alól szabadulni, s az öröm mellett talán érezte is lelke mélyén, hogy életének fordulópontját jelentette a dukai látogatás. Tollat, tintát vett elő és egyszerre több verset is papírra vetett. Verset írt Döbrenteihez, Wesselényihez és Pataky Mózeshez. Túláradó hévvel emlegetve a számára nagy megtiszteltetést, a látogatást:

Haszontalan! Többé már el nem fojthatom
Lángba hozó tűzét, melytől indítatom
Édes érzésemnek.

Nem titkolhatom el örömkönnyeimet,
 Elfogták árjai érzékeny szívemet
 Mély tiszteletemnek.

Örök barátságot ígér:

....
 Azért nem szűn szívem téged üdvözleni
 S tántoríthatatlan követőd fog lenni
 Barátnéd hívsége.

(Döbrentei Gábor barátomhoz Erdélybe, 1814.)

Wesselényi látogatását megtisztelő örömmel konstatálja:

Dicső nap! Boldog óra! – te , - mely Wesselényit
 Gyenge aetheri szárnyon kisdéd Dukába hoztad,
 Áldott nap! Mely lelkében tündöklő erényeit
 Kellemes alakjában lelkenek megmutattad.

(Báró Wesselényi)

S ha eddig pletyka, puzmogás vette körül a verselő leányt, a nem szokványos apai reagálást gyermeke tehetségének kibontakoztatására, a főúri látogatást követően a szóbeszédnek elhalkultak. Takács Judit sokáig őrizte magában e napnak örömét. A vendégek távozása után azonnal levelet írt Döbrenteinek, hogy tájékoztassa őt: amikor elmentek „mindjárt Clavéromhoz ültem s’ estvélig mindég Marrchokkal kísértelek benneteket”.

Az elismertség azzal is járt, hogy költőtársai jó tanácsokkal látták el. Horváth József Elek éppúgy, mint Döbrentei, s Kazinczy is, akárcsak Berzsenyi Dániel. Ezek a tanácsok nem mindig voltak költői fejlődésének hasznára.

1814 novemberében Berzsenyi is meglátogatta Dukán. Előtte azonban levelet váltottak. Berzsenyi hosszasan ecsetelte javaslatait: „...kedves Kisasszony Hugom ifjúságától (...) méltán kívánhatok gessneri festegetést és enyeltést, matthisoni fantáziát és andalgást. (...) Kisfaludyt, Csokonait soha nem ajánlottam, s nem is ajánlom. Kisfaludy nagy poéta, (...) de az utóbbi munkáiban egészen leszállítá húrjait. (...) Csokonai pedig, ámbár szép, eredeti gondolatjai vannak, de ízlésre nézve nagy Rontó Pál”. Talán leginkább Péteri Takács József kötetése lenne megfelelő Takács Judit mintaképéül – javallja Berzsenyi, felesége Dukai Takács Zsuzsánna – Judit unokatestvére - révén nagyobb jogot érezvén a költői pálya egyengetéséhez.

Berzsenyi később többször meglátogatta kedves rokonát, költőtársát Dukán, aki alig egy nap járta földre lakott tőle. Feleségében nem találhatott

szellemi társra, itt pedig elbűvölte Takács Judit fiatalsága, eszessége, kedvessége. A morcos niklai öreg (pedig Berzsenyi ekkor csak 38 éves) szinte feloldódott a barátságos, búbajos társaságban. Talán nem járhatunk messze az igazságtól, amikor Berzsenyi késői fellángolását is sejthetjük a két ember szoros barátsága mögött. Malvina mindenesetre a mestert, a „honnyi Horác”-ot látta a közel húsz évvel idősebb férjében, aki Kazinczyval együtt nevezte őt el Dudinak. Az eseményekről Takács Judit rendszerességgel tájékoztatta Döbrenteit. „Az egész hétbe mindennap vendégeim voltak – írta -, s utoljára jött’ a legkedvesebb Vendég a mi Berzsenyink – igen jól töltöttük időnket; délután mind egész estvélyig olvastatott velem (...) igen jó kedve volt Berzsenyinek nálunk, kimondhatatlan sokat nevettem vele örülök hogy Dukában mindég víg kedvvel van...”.

Berzsenyi után a széphalmi mester Kazinczy Ferenc pártfogása következett, aki így bátorította az irodalmi és a társadalmi megítélés rögzítő útján járó fiatal költőt: „Ne rettegje a kisasszony azt a vádat, hogy mely leány verset ír, nem lehet jó feleség, jó anya, jó asszonya a háznak; így ítél a közönséges ember”. Nem véletlenek Kazinczy szavai. A korabeli kisasszonyok ugyanis legfeljebb olvasni tanultak meg, hogy betűzni tudják imádságos könyvüket, írni semmiképpen sem, nehogy az írás erkölcstelen levelezgetést tegyen lehetővé nem is beszélve az esetleges verselésről. Aki ugyanis ilyeneket tesz – szolt a szentencia - nem lehet jó gazdaasszony, anya, feleség.

Ugyancsak 1815-ben, Kisfaludy írt neki levelet: „Köszönettel vettem szép verseit a kisasszonynak (...) kár lett volna az ily szép érzeményeknek soha ki nem fejleni és helikoni virágokat és gyümölcsöket nem terem”.

Levelezett a költőnővel Katona József, gróf Dessewffy József és Horváth Ádám, akit később Pálóczi előnévvel tisztelt meg az utókor. Feleségével együtt meglátogatta Sigray József gróf somogyi főispán és további versek írására bátorította.

Így vették pártfogásukba Takács Juditot a „nagyok” és jótékonyan irányították pályáját – írja többször említett értekezésében R. Kocsis Rózsa, majd így folytatja: A sok nehézséggel küzdő „poétriát” azonban gátolták abban, hogy önmaga merjen lenni, hogy a maga által választott úton tudjon járni.

1815 vidám farsangját Takács Judit a szombathelyi, kisczelli és soproni bálokon mulatta. A biedermeier kisasszony minden bizonnyal itt is rabul ejtette a fiatalemberek szívét. Ám alig telt el fél év, a tüdővészre hajlamos leány 1815 júliusában ágynak esett. Magas lázzal, hidegleléssel járó betegsége annyira elhatalmasodott rajta, hogy már halálát jósolták. Betegségéről, az elmúlásról szól ekkor írt verse:

....

Múlékonyság, tetőled megválom!

Boldogságom benned úgy sem remélhetem.

Oh csak addig késsél örök álom,
Míg jó barátaim egyszer ölelhetem!

„Majd, ha utjok lakom mellett még el,
Ráismérnek sírom mohosult kövére;
Odajőnek s a barátság emel
Egy *dalt Malvinának emlékezetére*”.

(*A beteg Malvina, 1815*)

Betegen is volt annyi ereje, hogy Tatay János barátja segítségével kinyomatott *Kesergő özvegy* című költeményét megküldje Festetics Györgynek. A gróf azonnal válaszolt és udvarába invitálta a költőnőt édesapjával egyetemben. Szeptember lett, mire elhagyva a betegágyat útnak indulhattak. A gróf szeretettel fogadta őket Keszthelyen és beszámolt helikoni terveiről.

Szüret után, 1815 őszén hajón átkelt a Balatonon Berzsényiek meglátogatására. Niklán került kezébe a Döbrentei szerkesztette Erdélyi Múzeum azon példánya amelyik Döbrenteihez írt versét és Berzsényi hozzá intézett episztoláját tartalmazta. Az episztola felmagasztalja a költőnőt, Berzsényi jókívánságai szinte az Olymposzra helyezik:

...
Ölelje myrtus barna fürtjeidet.
Az égi Múzsák s Grátiák ölen
Álmodd el élted rózsálmait,
S védjen Minerva pályád zajjain,
Mint Áriont a tenger istenei,
Midőn zengve szállt a delfinen.

(*Berzsényi D.: Dukai Takács Judithhoz*)

Az Erdélyi Múzeum és a *Kesergő özvegy* megjelenését követően a költőnő országszerte, sőt külföldön is ismert lett. Jellemző, hogy egy Franciaországban, Dijonban állomásozó magyar század „emlékeztető Oszlopot” emelt Dukai Takács Juditnak, verssel üdvözölte őt.

1816-ban apjával együtt Sümegre ment Kisfaludyhoz, majd Keszthelynek vették útjukat Ruszek József hahóti apát, keszthelyi plébános vizitálására. Keszthelyen éppen ünnep volt. Festetics László, az ifjabbik gróf, György fia meglátva az apát és leányát ebédre hívta őket a kastélyba. Ez az esemény ihlette német nyelvű versét a *Die Hoffnung*-ot. Délután az 1797-ben vízre bocsátott „tengeri módú” gályán, a híres Phoenixen élvezték a Balaton vizének csendes ringatását.

1815-ben és 1816-ban Dukai Takács Judit költészete formai szempontból sokat csiszolódott, ez a fejlődés kora – mutatott rá R. Kocsis Rózsa.

„A Helikon imitt emelkedett”

Festetics György az 1797-ben mezőgazdasági főiskolát a Georgikont alapító főúr, a katonaságnál a magyar nyelvért síkra szálló és ezért kegyvesztett gróf, az első magyar könyvsorozatnak a Magyar Minervának elindítója, számos egyéb fontos létesítmény életre hívója, mecénása 1817-től 1819-ben bekövetkezett haláláig öt alkalommal rendezte meg Keszthelyen a Helikoni Ünnepeket.

Berzsenyi Dániel 1816. november 16-án egy levél kíséretében elküldte verseinek második kiadását Festeticsnek és fájdalmasan panaszolta a grófnak: „Rumi megajándékozta engem a Georgikonnak legújabb nyomtatványival. Elhültem – elhaltam, látván, hogy azok mind németek! – Én Keszthelyben egy magyar Weimárt óhajtok látni!”. Berzsenyi tehát felvetette egy irodalmi központ megvalósításának lehetőségét. Festeticset már foglalkoztatta a dolog, körülbelül két hónap múlva ő is levelet írt Niklára a költőnek: „Azért, hogy beteljesedjen a Niklai Bölcsnek, akinek dicshírét a halandóság köde el nem éri, előre való mondása: íme itten, Keszthelyen Böjtelő havának, azaz febr. 12-én (...) az ifjúságot Helikonra vezetni kívánjuk”. Felkérte Berzsenyit, a „somogyi Kazinczyt”, hogy vegyen részt az ünnepségen. A gróf meghívóit mindenfelé elküldte, nemcsak a keszthelyi gimnázium, líceum, zeneiskola, Georgikon hallgatóit invitálta, de meghívót kaptak jeles agrárszakemberek, tudósok és ami számunkra jelen esetben a legfontosabb, a Dunántúl neves költői, írói is.

Az első ünnepre február 12-én került sor, de a vendégek már előző nap délelőttjén megérkeztek a grófi udvarba, délután pedig Fejér György *A nevelők* című drámáját nézték meg a premontreiek kolostorában. Ott voltak Berzsenyi Dániel, Horváth Ádám, Kisfaludy Sándor és felesége Szegedy Róza, Dukai Takács Judit, Kazinczy Klára, Ruszek József, Ásbóth János és mások. A korabeli híradások szerint a kolostor gyönyörűen volt kivilágítva.

A hozott művek felolvasását az előadást követő nap délelőttjén a Georgikon épületében szervezték meg. Előbb a diákok kaptak szót, majd ezt követően Festetics maga kérte fel Dukai Takács Juditot versének felolvasására. A fiatal költőnő fellépett az emelvényre és kissé remegő hangon elkezdte mondani versét:

A világi élet legdicsőbb sugárja
Országok kormányát bölcsen vezérelni
S bár ezer veszély nyílt karokkal várja

Nagykörű pályáját híven bétölteni
Díszre egy királynak.

*(Örvendező versek felséges I. Ferenc ausztriai
császár s felkent magyar koronás királyunk
születése napjára. 1817.)*

A hosszú tizenkét versszakos költemény elhangzása után a fiatal költő nagy tapsot kapott – tudjuk meg Kisfaludy írásából.

Takács Judit azonban több művét is elhozta magával. Ezeket átadta a grófnak, de nem kerültek felolvasásra: *Epistola. Nagy méltóságú tolnai gróf Festetics Györgyhez; A Halál hatalma. Nagy méltóságú vázsonkői ifjabb gróf Zichy Károly hites társának született tolnai grófné Festetics Juliánna árnyékához.* A helikonokra szánt verseit Dukai Takács Judit szép kalligrafikus írással több példányban is leírta. Ezen füzetek egy-egy példányát ma a Balatoni Múzeum és a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár őrzi. További kutatást igényel, hogy a *Serkentés a magyar múzsákhoz* című költeményét melyik Helikonra írta. A vers a várva várt irodalmi ünnep megvalósulását köszönti:

Örülj hazám, a köd elszéledett
Dicső Phoebusz aranysugári fénylenek
A Helikon imitt emelkedett
A Balaton partján – virányán Keszthelynek.

(Serkentés a magyar múzsákhoz)

A felolvasások után ebédre került sor a grófi kastélyban. Az asztal körül ült a nagy vendégsereg. Festetics kínálta az összejövétel üdvöskéjét Malvinát, aki attól a boldogságtól, hogy dukai magányából kiszakadva „igazi” költők között, főúri vendéglátásban vehet részt, valószínűleg az evés helyett inkább környezetére figyelt.

– Kisasszony! – szólalt meg ekkor Kisfaludyné epésen – már most nem módi ám a konyhában jóllakni, hanem itt bent kell enni!

A gróf elnézően mosolygott a gúnyos megjegyzésen és kérte Takács Juditot, hogy senki kedvéért a gyomrát el ne rontsa, annyit egyen csak, amennyi jólesik. Az incidenst Berzsenyi felháborodva írta meg Kazinczynek, aki azután „világgá röpítette” a hírt. Ma már nehezen lehetne kideríteni, hogy mi okozta Kisfaludyné minden kétséget kizáróan éles megjegyzését, de elképzelhető, hogy a vallásos, istenfélő családi ház légköre, a zárdai nevelés annyira zárkózottá tette a negyvenkét éves, beteges asszonyt, hogy végtelenül zavarhatta a huszonkét éves virgonc, kedélyes, a férfiakat bámulatba ejtő leány.

Ebéd után a vendégek a georgikoni fás kertben egy amphitehátrum-forma dombon a georgikoni praktikánsok dudaszó melletti táncát láthatták. Ezt a

műsort Festetics több vendégének is bemutatta. Így volt részese a híres angol orvos-utazó Richardt Bright is, aki 1815-ben vendégeskedett a grófnál s aki erről az eseményről is beszámolt útikönyvében.

A táncot követően Kisfaludy Sándor, Horváth Ádám és Dukai Takács Judit egy madárberkenyét (*Sorbus aucuparia*) ültetett Gyöngyösi István emlékére, majd egy-egy fát saját emlékükre is. A faültetés után Horváth Ádám felolvasta a *Földművelő Varro* című pásztori ódáját. A műben szereplő visszhang eljátszására Dukai Takács Judit vállalkozott úgy, hogy Horváth szavaira egy bokorba elbújva válaszolt.

Nem szabad elfelejtkeznünk arról sem, hogy a nyelvújítási harc közepette megtartott Helikonon mindkét tábor híveit, szimpatizánsait megtalálhatjuk, de Kazinczy, a széphalmi mester nem volt jelen és a meghívás ellenére jelenlétét – fatális események következtében - a következő Helikonok is nélkülözni voltak kénytelenek.

Dukai Takács Judit az 1817 májusában megtartott Helikonra is eljött, de előtte mintegy tíz nappal meglátogatta Petrikeresztúron Horváth Ádámot, hogy köszöntse születésnapján „hazánk Orpheusát”. Ezen a Helikonon ismét találkoztak. E georgikoni vizsgákhoz kapcsolódó ünnep elsősorban a tudós mezőgazdák találkozója volt, ahol beszámoltak legújabb eredményeikről, kutatásaikról, új mezőgazdasági gépeikről, ám az írók, költők meghívása most sem maradhatott el. Ez egyértelműen mutatja Festetics többször kinyilvánított véleményét, miszerint a magyar nyelv, a magyar kultúra ápolása nemzeti létünk megmaradásának talpköve. Berzsenyi nem jelent meg, de elküldte *Hymnus Keszthely Isteneihez* című versét, amit Festetics elsőként olvastatott fel. Másodikként Takács Judit lépett a közönség elé elmondva *Hazafii szózat. Felsőleges Ferdinánd Károly ausztriai császár királyi fő herceg a magyar szent korona dicső örökéhez* című versét. Ekkor hozta magával a *Pásztori áldozat Horváth Ádám bíró úr hazánk Orpheusának születése napján május 11-én* című művet s Péterffy Ida irodalomtörténész szerint szereposztásban el is játszották. A korabeli forrásokban azonban erre az előadásra vonatkozó adatot nem találtam.

Az 1818 februári Helikon csupán egy napig tartott. Ennek valószínű okát Horváth Ádám leveléből tudjuk meg, ahol ezt írja Kazinczynek: „Gr. Festetics, ámbár beteg volt, 12-a Febr. meg-tartotta a’ Helicont most is...”, A hagyományoknak megfelelően a Georgikon nagytermében megtartott felolvasáson Dukai Takács Judit *József cs. kir. főherceg, Magyarország nádorispánja hitésének, Hermina hercegasszonynak halálára* című versét szavalta el. A felolvasás után Festetics jutalmakat osztott ki. A jelen nem lévő Berzsenyi, Virág Benedek 200-200, Fejér György 300 forintot kapott. A férfiak mellett Dukai Takács Judit volt díjazott. Száz forintot kapott a gróftól „ügynevezett gombostűre”. Ekkor osztották ki az 1817-iki februári Helikonon elhangzott magyar nyelvű verseket tartalmazó Helikon I. kötetet, amit Festetics adatott ki az akkor már Keszthelyen működő Perger nyomdában.

Ugyanezen év májusi Helikonján a tudományos értekezések felolvasása után a Zeneiskola adott koncertet, majd a költők versei következtek. Elsőnek Dukai Takács Judit lépett a pódiumra és két versét szavalta el: a *Keszthely-vidék leírását* és a *Búcsúzás tekintetes Ásbóth Sándor úrtól* címűt. Az elsőben a tájleírás kapja meg az olvasót. Érdeemes idézni belőle:

Itt emelkednek Zala sorhegyei
Fellegekbe nyúló sziklás ormaikkal.

Másutt:

Fenek! Benned Pánnak oltárt emeltetett,
Pázsitodon hízott göbolyök legelnek;
A mezei élet itt megszenteltetett
S görbített nyakokkal kevélyen szökdelnek
A délczeg paripák.

A Balatonról írja:

Itt csillámlik vize a szép Balatonnak;
Dagadó habjai mérgöket itt öntik.
Itt Tihany szikláit magas bástyát vonnak,
S e Délosz szigetből szirének köszöntik
Somogy génuszát!

Somogy génusza természetesen Berzsenyi. Megénekli a mai Balatongyörököt, a Szent Mihály kápolnát:

Györki parton egy domb és azon kápolna,
Tolongó hullámok mossák oldalait;

Végezetül az utolsó versszakban összegzi eddigi mondandóját és babérkoszorút von Festetics feje köré:

Ezek fogják körül Keszthely palotáját.
Pimplai szép vidék! elragadtató vagy.
Fénysugár borítja e bölcsék hazáját;
Maecenas lakik itt: gróf Festetics – a Nagy,
S dicső földi isten!...

A *Búcsúzás* apropóját a Helikon erjesztő szellemének, lánglelkű szervezőjének Ásbóth János georgikoni igazgatónak távozása adta. Őt ugyanis

kinevezték a Ferenc csatorna társaság által a kincstárból bérbe vett jószágok kormányzatának első ülnökévé.

Ez volt az utolsó Helikon amelyiken Dukai Takács Judit személyesen is megjelent. Az 1819 februárira csak verseit küldte el. Ezek *A Magyar Hon dicsősége*, valamint a *Marsnak dicsőséges fiaihoz*. A beküldött verseket felolvasták. Takács Judit nem jött, mert férjhez ment 1818. augusztus 9-én a nála három évvel idősebb Geöndözt Ferenchez, ahhoz az emberhez, akit az első Helikonon ismert meg, de akit nem a poézis, hanem Judit tüzes szeme igazított meg a keszthelyi víg napokon. Igéző tüzes szemek! Dukai Takács Judit valóban szép volt. Nemcsak a korabeli versek, levelek tanúskodnak erről, hanem ránk maradt két arcképe is. Az egyik email-melltűn látható, a másik a Festetics által neki ajándékozott porcelán csészén. A tűzzománc képről egyszerű zárt ruhájú, sima hajú, ívelt szemöldökű, mosolygó, bájos arc néz vissza ránk. Hajában egy szál virág, nyakában kis kereszt, jobb vállán fehér galamb, jobb kezében keszkenő. A csészére festett kép a hárfázó Malvinát ábrázolja mélyen dekoltált fehér empire ruhában, válláról – a kor divatjának megfelelően – vörös színű sál hull alá. Sima, oldalt kis fürtökkel, hátul kontyban végződő haj keretezi kedves arcát. Apró kezei a hárfa húrjain nyugszanak, mintha éppen most kezdene, vagy most fejezne be egy könnyed dallamot.

Takács Judit költői pályafutásának arany napjait minden kétséget kizáróan a Helikoni Ünnepek alkalmával élte meg. Fiatal volt, körülrajongták, irigyelték. Festetics ajándékokkal halmozta el: a gombostűre való mellett karneolköves, gyémántokkal kirakott aranygyűrűt, porcelán kávékészletet kapott, amelyre ráfestették Malvina hárfás arcképét, házassága alkalmával két szép lovat küldött neki ajándékba a gróf.

Az arany napok azonban házasságával egyszer s mindenkorra megszűntek.

„Szép aranykor, elvesztél te nékem”

Weöres Sándor Dukai Takács Judit házasságát új megvilágításba helyezve, pár dologra hívja fel figyelmünket. Szerinte ugyanis Malvina a közel hatvan éves Horváth Ádámot szerette volna „boldogító rabláncra fűzni”. Horváth nevelt lánya, későbbi felesége Kazinczy Klára éppen ezért írhatta Juditnak: a lantosnak ne vedd el fejét. Péterffy Ida azonban nem ad komoly esélyt a dolognak. Szerinte ugyanis Kazinczy Klára csupán barátnőjének, Dukai Takács Juditnak versekben megfogalmazott túlradó érzelmeire, Horváth Ádám iránti túlzó rajongására szeretett volna rámutatni.

Geöndözt Ferenc fiatal Vas vármegyei földbirtokos nem volt érzékeny Helikon múzsáira. Nem költőnt hanem háziasszonyt akart a házába, aki kiszolgálja igényeit, gyermekeket szül neki, vezeti háztartását. Weöres Sándor a

Három veréb hat szemmel című kötetében közli Geöndötz eléggé faragatlan versét amelyet a hagyomány szerint az impozáns grófi irodalmi ünnepélyről írt az illúziótlan férj.

Elképzeltető Takács Judit helyzete a házasságot követő években. A dukai menyegző után a férj felsőpatyi birtokára költöztek a csendes Rába partjára. Házasságuk nem volt szerelmi házasság. Az ifjúkori szerelmét elfeledni soha nem tudó asszony egyik késői, fájdalmát, legbensőbb érzéseit bátran világ elé táró versében bevallja, hogy a szeretett férfi csak „képzetemnek árnya” volt, majd így folytatja:

....
 Félájultan keseregtem
 Csalatott reményemet.
 Egy lelkes kép állt mellettem
 S átkarolt engemet.
 Elborzadtam látására
 Ő szelíden mosolygott;

....

(Az én sorsom)

Mindezek ellenére férje szerette, ő pedig az elvárásoknak megfelelően jó anya és gondos feleség akart lenni. Házasságát követően egyre kevesebbet írt. Szinte már alig-alig nyúlt a toll felé. Ekkor született versei látszólag a sorsába való belenyugvásról tanúskodnak, de a nyugodt felszín kielégületlenséget, nyugtalanságot takar. Elég csak *Az én lakhelyem, Sóhajtás az elmúlt idők után, Malvina, Férjemhez* című verseire gondolni. Sokszor kiszakad ebből az apátiából és megfogalmazza kívánságait, bár tudja, hogy ezek már örökké csak kívánságok maradnak:

Jer múzsa, ki eltávoztál
 Mióta megváltozott
 Sorsom Hímennek állandó
 S buzgó tömjént áldozott.
 Óh térj vissza, hozd lantomat,
 Hagyd meg örömgengését,
 Hadd köszöntse szívem azt meg,
 Kinek adta hűségét.

(Férjemhez)

Máskor nem kér semmit, csak mély fájdalommal veszi tudomásul a megmászhatatlant, a soha vissza nem térőt, ifjúságát, a boldog időket, a szép aranykort:

Eltűntél, el s ah örökre tűntél!
 Gyönyörrel telt kora szép életemnek.
 Hányszor édes örömeket szültél
 Szent lángokra felhevült keblemnek.

Boldog idő, mikor még virágok
 Ékesíték barna hajfürtimet;
 Nem szoríták a terhes aggságok
 Határ közé akkor örömmimet.

Szép aranykor, elvesztél te nékem
 És én szintúgy elvesztem tenéked;
 Nem jössz vissza tüzelni énekem
 Én sem oda. Ahol ragyog széked.

Elváltunk hát örökre s képei
 Volt létednek emlékeztetnek rád.
 Koromnak is vannak örömei
 Hát így Isten! – Isten már tehozzád!

(Sóhajtás az elmúlt idő után)

Néha-néha gyermekeiről versel (*Malvina, Rózsabokromhoz*). 1828-ban keletkezett önéletrajzát így fejezi be: „Így él ő már tizedik esztendeje a csendes házi életnek édes örömeivel, felsőpatyi magányában, a Rába susogó folyásánál, távol a nagy világ gőzétől, magát egészen az övéinek áldozva, mint boldog feleség s négy leánykának szerencsés édesanyja”. Ez a boldogboldogtalanság, ahogy Vadász Norbert jegyzi meg, viszonylag rövid ideig tartott. 1829-ben meghal Juliska lánya, röviddel ezután férjét veszítette el.

„Egy csendes sírral fel nem ér a világ dicsősége”

Geöndötz István 1830-ban bekövetkezett halála után az özvegy ügyesbajos ügyeit a férj barátja felsőeőri Patthy István táblabíró intézte. Két évig élt csendes, bús magányában, amikor Patthy István megkérte kezét és Takács Judit igent mondott. Sopronba költözött, házasságukból egy fiú és egy leány született.

A mindössze tizenegy napot megélt Ida nevű kislány létéről életrajzírók nem tesznek említést. Elsőként V. Molnár Zoltán publikálta *Az én képem* című 1988-ban kiadott Dukai kötetben.

Egyre gyakrabban törtek rá fulladási rohamok, bágyadtnak, elesettnek, gyengének érezte magát. A kór lassan egész testében eluralkodott, hiába küzdött, hiába hadakozott ellene. Még egy utolsó fellángolással megírja *Az én sorsom* című versét, hattyúdalát, hogy a világ elé tárja gyermekkorát, ifjúságát, szerelmét, első házasságát, gyermekeinek, férjének elvesztését, új házasságát. A sorsot teszi felelőssé mindazért a szörnyűségért, ami vele történt:

....
 Feldúltad már reggeletem
 Illatos virágival,
 Dúld fel, ha tetszik, delemet
 Gyenge napsugárival.
 Lesz majd oly hely, hová nem fér
 Mérgednek dühössége:
 Egy csendes sírral fel nem ér
 A világ dicsősége.

(*Az én sorsom*)

A világtól búcsúzó asszony sorai ezek. Megfontoltak, mélyről fakadóak, túlzástól mentesek.

1836. április 15-én halt meg Sopronban, amint az orvosok megállapították sorvadás és tüdővész következtében. Dukában temették el április 19-én. Gyászbeszédet Magassy Dávid kissomlyói evangélikus lelkipásztor, a kemenesaljai esperesség egyházi jegyzője mondott felette. Hamvai ma is a dukai családi kriptában nyugszanak.

Haláláról beszámolt a korabeli sajtó. A Honművész 1836-ik évfolyama így búcsúzott tőle: „A boldogult hosszas sorvadás után múlt ki e világból. (...) Előbb Geöndözt Ferencz, most Patthy István hites ügyvéd és táblabíró úr hitese, példás háziasszony, feleség és anya volt. Romlatlan gyengéd érzést s valódi asszonyiságot lehelő verseit az Erdélyi Múzeum, Keszthelyi Helikon, Aspasia s a Szépliteratúrai Ajándék, Hébe és Auróra elsőbb évfolyamai bírják, részint saját, de nagyobb részint Malvina név alatt. Mindezek s egyéb kéziratban volt minden verse nyomtatás alá készítve szinte másfél év óta tek. Döbrentei Gábor úrnál vannak letéve, ki azokat nemsokára közrebocsátni szándékozik. Kesergik az elhunytat világtalan édesatyja, ki benne legdrágább szemfényének vesztését siratja; nemkülönben számos barátin és ismerősein kívül első férjétől született árváji: Nina, Fanni és Pepi s második férje, Sándor árvástul.”

A nekrológgal ellentétben Döbrentei nem adta ki Dukai Takács Judit összegyűjtött műveit. Horváth József Elek ez irányú igyekezete is csupán

kéziratban maradt ránk. Toldy Ferenc bár jelezte szándékát a költőnő verseinek kiadására, az évek alatt mégsem lett belőle semmi. Végül Vadász Norbert csorna-premontrei kanonok gyűjtötte össze Takács Judit munkáit és tanulmányával ellátva Budapesten 1909-ben meg is jelentette. 1986-ban Sárvár Az én képem címmel kiadta válogatott verseinek kötetét, amelyet 1988-ban, második kiadásban, ismét megjelentetett.

Dukai Takács Judit XIX. századi magyar irodalmunk legérdekesebb női képviselője – írta róla R. Kocsis Rózsa - s tegyük hozzá a Balaton-vidék egyik első tájleírója is, aki mind a mai napig irodalmunk, művelődéstörténetünk figyelemreméltó egyénisége.

Felhasznált irodalom

A magyar irodalom története III. Főszerkesztő: Sötér István. Akadémiai, Budapest, 1978.

Bright, Richard – Szerecz Imre: Angol szemmel Keszthelyen százhusz évvel ezelőtt. Keszthely, 1935.

Cséby Géza: Dukai Takács Judit kéziratos vers-füzetei. In: Zalai Gyűjtemény 31. Zalaegerszeg, 1990.

Cséby Géza: A Keszthelyi Helikoni Ünnepségek rövid története 1817-1819-ig. In: Festetics György emlékkötet. Georgikon kiskönyvtár 5. Keszthely, 1997.

Dukai Takács Judit. Vasi életrajzi bibliográfiák XXI. Berzsenyi D. Megyei Könyvtár, Szombathely, 1988.

Fenyő István: Költőnő a magyar klasszicizmus korszakában. Dukai Takács Judit. In: Kardok és kulcsok (Jelenlét), Szombathely, 1990.

Merényi Oszkár dr.: Berzsenyi emlékkönyv. 1976.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XIV. köt. Pest, 1865.

Péterffy Ida: Horváth Ádám levelezése „poetriaival”. Göcseji Helikon 7. Zalaegerszeg, 1973.

R. Kocsis Rózsa: Dukai Takács Judit élete és költészete. Bölcsészdoktori értekezések. ELTE Soksorozító üzem. é.n.

Vadász Norbert: Dukai Takách Judit élete és munkái. Budapest, 1909.

Weöres Sándor: Három veréb hat szemmel I.-II. Magvető, Budapest, 1982